

TARIM İŞLETMELERİNİN HUKUKİ YAPILARI

Doç. Dr. Akar ÖÇAL

I. GENEL OLARAK TARIM VE TARIM İŞLETMELERİ :

Tarımı dar ya da geniş anlamda tanımlamak mümkündür (1). Dar anlamda tarım, «topraktan, doğrudan doğruya veya bazı işlemlerden sonra bir kısım ihtiyaçları karşılayacak bitkisel ürünleri elde etmeğe yarayan çalışmaların bütünü (2)» olarak ifade edilebilir. Görüldüğü gibi, birçok faaliyet bu tanımın kapsamından uzak kalmış bulunmaktadır. Meselâ hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve bunun gibi bazı faaliyetler bu anlamdaki tarıma sokulmamaktadır (3).

Geniş anlamda tarım ise, «nebatî ve hayvanî uzvî maddeler istihali için toprağın işlenip terbiye edilmesi ve hayvan yetiştirilmesi (4)» olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan, bitki üretiminden başka hayvancılık, ormancılık, bahçecilik, çiçekçilik, meyvecilik ve hattâ kara ve deniz avcılığı da birer tarım şubesi olarak kabul edilmektedir (5).

Tarım işletmeleri ise, genel anlamda, «her hangi bir ziraî faaliyet neticesi istihsalde bulunan iktisadî» bir bütünlüktür (6).

- (1) Bu tanımlar hakkında özlü bilgi için bkz. ÖZGÜL KARSLIOĞLU : Ziraat İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi (Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi), 1964, s. I-IV; İHSAN ERKUL : Türkiye'de Ziraat İşçileri ve Bunlara İlişkin Çalışma Hukuku, İstanbul 1967, s. 2.
- (2) JACQUES RATINEAU : «Administration d'un Domaine», Larousse Agricole, 4. Basım, Paris 1952, s. 845.
- (3) ÖMER CELÂL (SARÇ) : Ziraat ve Sanayi Siyaseti, İstanbul 1934, s. 12.
- (4) REFİİ ŞÜKRÜ SUVLA : Umumi İktisat Dersleri, İkinci Kitap, Tatbiki İktisat, İstanbul 1948, s. 193.
- (5) KÂZIM KÖYLÜ : Ziraat İktisadı, Ziraî İşletmecilik, C. 1, 2. Basım, Ankara 1957, s. 113.

Tarım işletmeleri türlü bakımlardan tasnif edilebilir. Bunların içinde en çok üzerinde durulanı, işletmeleri, büyüklüklerine göre bir ayırımıya bağlı kılmış olanıdır (7). Biz, bu incelememizde, ekonomik bir anlam taşıyan bu türlü ayırımı bir yana bırakarak, tarım işletmelerinin çeşitlerini, hukuki yapıları bakımından, ele alacağız ve adı geçen işletmelerin ticaret hukukundaki durumlarını belirtmeğe çalışacağız.

II. TARIM İŞLETMELERİNİN HUKUKİ YAPILARI :

1. **Fransa'da** : Fransa'da, bir çiftçinin kendi işletmesinin mamullerini satması, esas itibariyle, bir ticari muamele olarak kabul edilmemektedir (8). Bunun sebebi, bu türlü satımın, daha önce gerçekleştirilen bir alıma dayanmamakta olmasıdır (9). Üstelik, Ticaret Kanununun 638/I. maddesi, bir bağcıya ya da çiftçiye karşı, kendi mamullerinin satışı bakımından açılacak davaların ticaret mahkemelerinde görülemeyeceği hükmünü kapsamaktadır (10). Bu sebeple şu husus kati olarak ifade edilebilir ki, Fransa'da, tarım işletmelerinin ticari işletmeler dışında bulunduğu ittifak mevcut olduğu gibi, bu türlü bir uygulama geleneklere de uygun düşmektedir (11). «Gerçekten, tarım işletmeleri, tarihî bakımdan ticari işletmelere tekaddüm eder; medenî hukuk, tarım işletmeleri sebebiyle ortaya çıkmış olduğundan, onun bu sahadan alınması mümkün değildir. Üstelik, çiftçiler, yaşama tarzları ve âdetleri bakımından tacirlere nazaran ayrı bir sosyal sınıf teşkil etmektedir (12)».

(7) Bu konu hakkında bkz. SUVLA, s. 218 vd., 223 vd.; KÖYLÜ, s. 118 vd.; ÖMER CELÂL (SARÇ), s. 54 vd.; F. NEUMARK : Ekonomi Politikası Dersleri, Birinci Cilt (Çev. : Sabri F. Ülgener-Turgut Tükel), İstanbul 1945, s. 218 vd.

(8) ALFRED JAUFFRET : «Actes de Commerce», Répertoire de Droit Commercial et des Sociétés, Dalloz, C. I, Paris 1956, s. 6, No : 59, 61; LEON JULLIOT DE LA MORANDIERE - RENE RODIERE - ROGER HOUIN : Droit Commercial, C. I, Paris 1965, s. 31, 33, 34; JOSEPH HAMEL - GASTON LAGARDE : Traité de Droit Commercial, C. I, Paris 1954, s. 177; GEORGES RIPERT : Traité Elémentaire de Droit Commercial, C. I, Paris 1963, s. 92.

(9) JAUFFRET, s. 6, No: 59; HAMEL - LAGARDE, s. 177.

(10) JAUFFRET, s. 6, No : 59; HAMEL - LAGARDE, s. 177.

(11) JAUFFRET, s. 6, No : 59.

(12) RIPERT, s. 92; Ayrıca bkz. JAUFFRET, s. 6, No : 59.

Söz konusu kaidenin uygulanmasında malik ya da çiftlik kiracısı arasında bir fark da gözetilmemektedir (13). Başka bir ifade ile, her ikisine ait işletmeler de ticari bir işletme olarak kabul edilmemektedir.

Fransa'da, yalnızca hububat, sebze, meyve gibi toprak mahsullerinin satışı değil, aynı zamanda orman işletmeleri, balıkçılık, fidecilik de tarımsal faaliyete dahil edilmektedir (14). Çiftçinin fideleri satın almış olması durumunda bir değişiklik yaratmağa kâfi gelmektedir. Önemli olan, onların toprakta kalmaları ve bu suretle oradan yararlanmalarıdır (15) (16).

Tarımsal mahsullerin bir işleme tabi tutulduğu ya da tarımsal işletmede ticari muameleler yapıldığı zaman mesele önem kazanmaktadır. Genellikle kabul edildiğine göre, tarımsal ürünlerin çiftçi tarafından bir işleme tabi tutulması durumunda herhangi bir değişiklik yaratmaz (17). Bu sebeple şarap, alkol, zeytinyağı, un, tereyağı, şeker, sabun, peynir imali bir ticari iş olarak kabul edilmemektedir (18). Fakat çiftçi, kendi toprağının ürünleri yanında satın aldığı mahsulleri de işlemekteyse durum şüphelidir. Burada önemli olan, dışarıdan alınıp da işlenmekte olan ürünlerin, çiftçinin kendi ürünlerine oranıdır (19). Bu bakımdan sadece işlenen maddelerin menşei, durumu tayinde yeterli değildir (20). Daha kesin bir ifade ile denilebilir ki, bu türlü işlemler t a l î derecede ise, tarım işletmeleri ticari işletme niteliğinde değildirler, aksi halde bir ticari işletme söz konusudur (21).

Bununla beraber, bir çiftçi tarım işletmesinden ayrı olarak bir sınaî ya da ticarî faaliyette de bulunabilir. O zaman bunu, tarım

(13) JAUFFRET, s. 6, No : 61; RIPERT, s. 93; JULLIOT DE LA MORANDIERE - RODIERE - HOUIN, s. 34.

(14) Bu hususlar için bkz. JAUFFRET, s. 6, No : 62-66; RIPERT, s. 93; HAMEL-LAGARDE, s. 178-179; JULLIOT DE LA MORANDIERE - RODIERE - HOUIN, s. 34-35.

(15) JAUFFRET, s. 6, No : 64; RIPERT, s. 93.

(16) Daha başka örnekler için bkz. JAUFFRET, s. 6, No : 65.

(17) JAUFFRET, s. 6, No : 67; RIPERT, s. 93; HAMEL-LAGARDE, s. 186.

(18) RIPERT, s. 93; JAUFFRET, s. 6-7, No : 68.

(19) HAMEL-LAGARDE, s. 186.

(20) RIPERT, s. 93.

(21) JAUFFRET, s. 7, No : 71.

işletmesinden tefrik etmek gerekir ⁽²²⁾. Fakat bazen ticari faaliyet tarım işletmesi içinde yapılır; o zaman nasıl hareket edilecektir? Uygulanmakta olan esas şudur: Bu türlü faaliyet tarımsal meslek için zaruri ve ana tarım ürünlerine ilişkin çalışma yanında talî nitelikte ise, ticarî olmayan bir işletme mevcuttur ⁽²³⁾. Meselâ, yetiştirmek için bir üçüncü şahısdan fide satın alan şahıs, bunları hemen satar ya da bir toprak ürünü olarak telâkki edilmelerine imkân vermeyecek kadar kısa bir müddet onları alıkoyarsa, ticarî bir muamele yapmış olur ⁽²⁴⁾. Diğer taraftan, beslemek üzere hayvan alımı ticarî nitelikte değildir, zira bu alım, hayvan beslemeğe nazaran talî derecede bir faaliyettir. Fakat malik, hayvanları beslemek için çoğunluğu dışarıdan gelen yem kullanırsa, hayvan besleme o zaman ticarî nitelik kazanır ⁽²⁵⁾ ⁽²⁶⁾.

24 Temmuz 1966 gün ve 66 - 537 sayılı Ticaret Şirketleri hakkındaki kanunun ⁽²⁷⁾ 1/I. maddesine göre; kollektif, adî komandit, limited ve anonim şirketler, faaliyet konuları ne olursa olsun, şeklen ticarî niteliği haizdirler. Bu bakımdan söz konusu şirketler tarım alanında faaliyette bulunsalar dahi, ticarî sayılacaklar ve sattıkları tarımsal ürünlerden dolayı bir ticarî muamele yapmış olacaktırlar ⁽²⁸⁾.

Kooperatif şirketler işletmelerinin niteliği bakımından ticari- dir ya da değildir ⁽²⁹⁾. Bu sebeple tarımsal kooperatiflerin esas itibariyle ticarî bir nitelik taşımadıkları kabul edilebilir. Durum, ortaklardan sağlanan ürünlerin işlenerek satılmasında da, böyledir ^(29a). Bununla beraber, işleme, tarımsal faaliyetin tabii bir sonucu değilse, işletme ticarî bir işletme olarak kabul edilmektedir ^(29b).

---

(22) RIPERT, s. 94.

(23) JAUFFRET, s. 7, No : 73, 74, 75; Ayrıca bkz. RIPERT, s. 94.

(24) JAUFFRET, s. 7, No : 75.

(25) JAUFFRET, s. 7, No : 76.

(26) Daha başka misaller için bkz. JAUFFRET, s. 7, No : 76, 78, 79.

(27) Journal Officiel, 26 Juillet 1966.

(28) JAUFFRET, s. 30, No : 406; JULLIOT DE LA MORANDIERE - RODIERE - HOUIN, s. 41.

(29) RIPERT, s. 729; Ayrıca bkz. JULLIOT DE LA MORANDIERE - RODIERE - HOUIN, s. 546.

(29a) JAUFFRET, s. 7, No : 69.

(29b) JULLIOT DE LA MORANDIERE - RODIERE - HOUIN, s. 546.

2. **Türkiye'de:** Ülkemizde faaliyette bulunan tarım işletmelerini şu şekilde ayırmak mümkündür ⁽³⁰⁾ :

- A) Kamu tüzel kişileri elinde bulunan işletmeler;
- B) Ticaret şirketlerinin elinde bulunan işletmeler;
- C) Gerçek kişiler elinde bulunan işletmeler.

Şimdi bu işletmelerin hukuki yapılarına kısaca bir göz atalım.

A) **Kamu tüzel kişilerinin elinde bulunan tarım işletmeleri:** Kamu tüzel kişilerinin elinde bulunan tarım işletmelerinden en önemlisi, şüphesiz ki, «devlet üretme çiftlikleri» dir. 7 Haziran 1949 gün ve 5433 sayılı «Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Görev ve Kuruluş Kanunu» ⁽³¹⁾ uyarınca kurulan (Mad: 2/a, 11/I) bu işletmeler, Tarım Bakanlığına dahil, tüzel kişiliği haiz bulunan katma bütçeli «Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü» ne bağlıdırlar (Mad: 1). Ayrıca, 24 Mart 1950 gün ve 5659 sayılı kanunla ⁽³²⁾ kurulan «Atatürk Orman Çiftliği» ni de bu arada saymak gerekir.

Diğer taraftan, 3203 sayılı «Ziraat Vekâleti Vazife ve Teşkilât Kanunu» nun ⁽³³⁾ 6. maddesine göre kurulacak «ıslah, deneme ve üretme... müesseseleri», 9. maddesine göre kurulacak haralar, inekhaneler ve bunun gibi tesisleri, 3204 sayılı «Orman Umum Müdürlüğü Teşkilât Kanunu» nun ⁽³⁴⁾ 1. maddesine göre kurulacak orman işletmeleri de birer tarım işletmesidirler.

TK. 18/I. maddesine göre, «kendi kuruluş kanunları gereğince hususi hukuk hükümleri dairesinde idare edilmek veya ticarî şekilde işletilmek üzere devlet, vilâyet, belediye gibi âmme hükmî şahısları tarafından kurulan teşekkül ve müesseseler» tacir sayılırlar. Bu bakımdan, TK. 18/I. maddesinin öngördüğü şartlar altında kamu tüzel kişileri tarafından kurulan tarım işletmelerini ⁽³⁵⁾ de tacir saymak gerekecektir ⁽³⁶⁾.

(30) KÖYLÜ, s. 141.

(31) RG. : 13 Haziran 1949 gün ve 7231 sayılı.

(32) RG. : 1 Nisan 1950 gün ve 7473 sayılı.

(33) RG. : 14 Haziran 1937 gün ve 3630 sayılı

(34) RG. : 14 Haziran 1957 gün ve 3630 sayılı.

(35) TK. 18/I. maddesi «teşekkül ve müesseseler» den bahsettiği halde, II. fıkrada «ticarî işletme» den söz edilmiştir. Ayrıca bkz. - YAŞAR KARAYALÇIN : Ticaret Hukuku Dersleri, I. Giriş - Ticari İşletme, 2. Basım, Ankara 1960, s. 138.

Örnek olarak verdiğimiz tarım işletmelerinden «Atatürk Orman Çiftliği» özel hukuk esaslarına göre idare olunduğundan (Mad: 5), tacir durumundadır⁽³⁷⁾. Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ise tacir değildir (TK. 18/II)⁽³⁸⁾.

B) Ticaret şirketlerinin elinde bulunan tarım işletmeleri: Tarım işletmeleri ticaret şirketleri şeklinde organize edilmiş olabilir⁽³⁹⁾ (40). Aşağıdaki tablo, 1962 - 1967 yılları arasında Türkiye'de kurulan tarım şirketlerini göstermektedir:

- (36) Tarım alanında tacir vasfının söz konusu olduğu hallerde, hem «ticaret odası»na ve hem de «ziraat odası»na kayıt mümkün olabilecektir. Gerçekten, bir taraftan 6964 sayılı «Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu»nun (RG.: 23 Mayıs 1957 gün ve 9614 sayılı) 4. maddesi, devamlı olarak çiftçilikle iştigal eden hakiki ve hükmi şahısları ve hükmi şahsiyeti haiz olmasa dahi Devlete, katma ve hususi bütçeli dairelere, belediyelere ve iktisadî devlet teşekküllerine ait işletme ve müesseseleri «aslı azâ» olarak kabul etmekte; diğer taraftan da 5590 sayılı «Ticaret.. Odaları.. Kanunu»nun 9/I. maddesi «müesseseler tacirlerin» ticaret odalarına kayıt olma mecburiyetini düzenlemektedir.
- (37) YTD. 7/VI/1958 gün ve E. 58 - 927/K. 1589 sayılı kararı: «5659 sayılı kanun hükümlerine tevfiakan (Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü) hususî hukuk hükümlerine göre idare olunan hükmi şahsiyeti hâiz bir teşekküldür. İştigal mevzu'u arasında ticarî işler olmakla beraber ziraî bünyesiyle de Türk Ticaret Kanununun 13 üncü maddesinin birinci bendi şumülüne giren «ticarî bir işletme»dir. Bu itibarla... adı geçen müdürlük tâcir sıfatını haiz bir teşekküldür...», İSMAİL DOĞANAY: İzahlı ve İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, Ankara 1964, s. 146, No: 236.
- (38) YTD. 28/IX/1959 gün ve E. 59 - 1300/K. 2336 sayılı kararı, DOĞANAY, s. 59, No: 22; Ayrıca bkz. YTD. 11/IV/1961 gün ve E. 60 - 3305/K. 61 - 1175 sayılı kararı, DOĞANAY, s. 109, No: 163.
- (39) Birçok kanunda tarımla uğraşan hükmi şahıslardan bahsedilmektedir. Meselâ 6964 sayılı «Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu», Mad.: 4/I, b; 5089 sayılı «Şaraplık Üzüm Bağı Yetiştireceklere Yapılacak İkraz Hakkında Kanun» (RG.: 21 Haziran 1947 gün ve 8638 sayılı), Mad.: 2/I.
- (40) Eski Ticaret Kanunu'nun 19 ve 120. maddelerine dayanan eski Yargıtay kararları, tarım şirketlerini ticarî şirket olarak kabul etmiyordu: «Mevzuu ziraate müteallik olan şirketler ticarî şirketlerden madut değildir», YTD. 23/III/1944 gün ve E. 43 - 164/K. 713 sayılı kararı, E. HİRŞ: Notlu Ticaret Kanunu, Birinci Kitap, Ankara 1946, s. 18, No: 5; Ayrıca bkz. Y4HD. 8/IX/1939 gün ve E. 2384/K. 1664 sayılı kararı, HİRŞ, s. 17. No: 4; YTD. 13/IV/1954 gün ve E. 4864/K. 2948 sayılı kararı, HASAN HALİS SUNGUR - M. KÂMİL BORAN: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, I. Ticari İşletme, İstanbul 1957, s. 286, No: 688; YTD. 8/VII/ 1954 gün ve

Yıl	Koll. Şrt.	Kom. Şrt.	Ltd. Şrt.	Ano. Şrt.	Koop. Şrt.
1962	1	—	1	—	6
1963	4	1	1	1	8
1964	3	1	—	—	8
1965 ⁽⁴¹⁾	1	1	5	3	66
1966	8	—	4	2	712
1967 ⁽⁴²⁾	1	—	1	—	102

Kaynak : «Türkiye İktisat Gazetesi» nde yayımlanan istatistiklerden yararlanarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Ticaret Kanunumuzun 153 ve 243. maddelerine göre, kolektif ve komandit şirketler ancak «ticarî bir işletmeyi» işletmek maksadıyla kurulabilirler. Öte yandan, bir tarım işletmesinin ticarî işletme olarak kabul edilebilmesi, işlerinin hacim ve ehemmiyetinin ticarî muhasebeyi gerektirmesi ve ona ticarî veya sınaî bir müessese şekil ve mahiyetini vermesi şartına bağlı bulunmaktadır (TK. 13/1). Bu bakımdan, bir tarım işletmesinin, kurulacak kolektif ya da komandit şirket şeklinde işletilmesi isteniyorsa, bu tarım işletmesinin işlerinin hacim ve ehemmiyetinin ticarî muhasebeyi gerektirmesi ve ona ticarî veya sınaî bir müessese şekil ve mahiyetini vermesi gerekir ⁽⁴³⁾.

E. 5034/K. 5063 sayılı kararı, SUNGUR - BORAN, s. 289, No : 702; YTD. 9/IV/1954 gün ve E. 4807/K. 2911 sayılı kararı, SUNGUR - BORAN, s. 291, No : 715; Y4HD. 2/I/1953 gün ve E. 133/K. 8 sayılı kararı, FERİT HAKKI SAYMEN - SAHİR ERMAN - HALİD K. ELBİR : Türk İctihatlar Külliyesi 1953, C. I, s. 210; YTD. 27/IV/1956 gün ve E. 2546/K. 2635 sayılı kararı, SAYMEN - ERMAN - ELBİR, 1956, C. I - II, s. 218 - 219. Halbuki BİLGİŞİN'e göre, çiftçilikle iştigal üzere bir ticaret şirketi kurulmuşsa tereddüde mahal kalmadan 19. maddenin son fıkrası, uygulanabilirdi, ŞEVKET MEMEDALİ BİLGİŞİN : Ticaret Hukuku Prensipleri, Birinci Cilt, Ticaret ve Tüccar, 3. Basım, İstanbul 1950, s. 94.

(41) 11 aylıktır. (Kasım ayı rakamları temin edilememiştir).

(42) Ocak - Nisan ayına ait rakamları kapsamaktadır.

(43) HALİL ARSLANLI : Kolektif ve Komandit Şirketler, 2. Basım, İstanbul 1960, s. 123.

Öteki ticaret şirketleri için «ticarî bir işletme» varlığı gerekli değildir (TK. 271, 485, 503). Başka bir deyişle, bu şirketler «iktisadi gayeler» için de kurulabilirler⁽⁴⁴⁾. Bu bakımdan, anonim, limited ve kooperatif şirket kurmak için, tarım işletmesinin «ticarî bir işletme» olarak telâkki edilmesine lüzum yoktur. İşlerinin hacim ve ehemmiyeti ticarî muhasebeyi gerektirmese ve ona ticarî veya sınaî bir müessese şekil ve mahiyetini vermese dahi, meselâ kooperatif şirket şeklinde⁽⁴⁵⁾ bir tarım işletmesi kurulabilir.

C) Gerçek kişiler elinde bulunan tarım işletmeleri: Gerçek kişiler tarafından işletilmekte olan tarım işletmeleri, esas itibariyle, ticarî işletme olarak kabul edilmemiştir⁽⁴⁶⁾. TK .13/I, 1'deki ifadelerle göre; bir toprak sahibinin ya da çiftçinin, mahsullerini olduğu gibi ya da ziraî sanatı dolayısıyla bir tezgâhta şeklini değiştirerek satmak üzere kurduğu bir müessese, işlerinin hacim ve ehemmiyeti ticarî muhasebeyi gerektirdiği ve ona ticarî ya da sınaî bir müessese şekil ve mahiyetini verdiği takdirde, ticarî bir işletme sayılacaktır⁽⁴⁷⁾ ⁽⁴⁸⁾.

Kanun, çiftçi ve toprak sahibi diye bir ayırım yapmaktadır. Bu sebeple, her şeyden önce, bu ifadelerin anlamlarının belirtilmesi gerekir.

(44) ALİ BOZER: Ticarî İşletme (Teksir), Ankara 1964, s. 32.

(45) Tarım kooperatifleri de ticarî şirketlerdendir. Bkz. 7/XI/1945 gün ve E. 8/K. 14 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı.

(46) BİLGİŞİN'e göre, tarım işletmelerinin esas itibariyle bir ticarî işletme olarak kabul edilmemiş olmasının nedenini, ticarî muamelenin tayininde «mübadele ve tavassut» işlerinin esas alınmış olmasında aramalıdır, BİLGİŞİN, s. 90-91; Ayrıca bkz. VASFİ RAŞİT SEVİĞ. Ticaret Kanunu Şerhi, C. I, 1934, s. 280 vd.

(47) Eski Ticaret Kanunu, Mad. : 19.

(48) Birçok Yargıtay kararı bu kanun hükmünü teyit etmektedir : «Dâvacının müstahsil olmasına ve müessesenin Türk Ticaret Kanununun 13 üncü maddesinde yazılı vasıfları hâiz olduğu dosya münderecatından anlaşılmasına...», YTD 28/III/1958 gün ve E. 58-932/K. 906 sayılı kararı, DOĞANAY, s. 103, No : 1948; «... koyun ve keçi sahibi bulunan dâvahların bu hayvanlarından elde ettikleri s ü t l e r i ... dâvacı mandra sahibine satmaları halinde işlerin hacim ve ehemmiyetinin ...», YTD. 21/V/1959 gün ve E. 59-1413/K. 1508 sayılı kararı, DOĞANAY, s. 103, No : 149; YTD. 28/V/1959 gün ve E. 59-1488/K. 1564 sayılı kararı, DOĞANAY, s. 103, No : 103.

11 Haziran 1945 gün ve 4753 sayılı «Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu» nun (49) 2/I. maddesi çiftçiyi şöyle tanımlamaktadır: «Arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yollarıyla nebat, hayvan veya hayvan mahsulleri istihsalinde bulunmaya veya bu mahsullerin yetiştiricileri tarafından işlenip değerlendirilmesine çiftçilik ve işleri devamlı olarak yapanlara çiftçi denir» (50).

Çok geniş bir kapsamı olan bu çiftçi tanımı, Yargıtayca da benimsenmiştir. Gerçekten, Yargıtay TK. 13/1. maddesindeki mahsul kelimesi içine, hayvancılığı (51), nebat ev tahıl üretimini (52), ormandan ağaç kesilmesini (53), balıkçılığı (54) dahil etmiş bulunmaktadır.

Çiftçi, genellikle, toprağında çalışan kimsedir. Hem çiftlik ismi verilen işletmesinde (55) oturur ve hem de bizzat onun sevk ve idaresi ile meşgul olur. Bu halin dışında ister çiftliğinde otursun ister şehir ya da kasabada ikamet etsin, hizmetinde çalıştırdığı kimseler vasıtasıyla çiftlik işlerini yürüten de çiftçidir.

Çiftçilik yalnız başına yapılabileceği gibi birkaç kişinin bir araya gelerek kuracakları bir âdi şirket şeklinde de yapılabilir. Böyle bir durum söz konusu ise, yine TK. 13/1. maddesinin tatbiki

(49) RG. : 15 Haziran 1945 gün ve 6062 sayılı.

(50) Aynı tanım, 6964 sayılı «Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu» nda da vardır, Mad. : 4/II.

(51) YTD. 21/V/1959 gün ve 59-1413/K. 1508 sayılı kararı, DOĞANAY, s. 103, No : 149; YTD. 16/III/1945 gün ve K. 643 sayılı kararı, SUNGUR - BORAN, s. 289, No : 703; YTD. 8/VII/1954 gün ve E. 54-5034/K. 5063 sayılı kararı, SUNGUR - BORAN, s. 289, No : 702; YTD. 27/IV/1956 gün ve E. 56-2546/K. 2635 sayılı kararı, SAYMEN - ERMAN - ELBİR, 1956, C. I - II, s. 218 - 219.

(52) YTD. 28/III/1958 gün ve E. 58-932/K. 906 sayılı kararı, DOĞANAY, s. 103, No : 148; Y4HD. 8/IX/1939 gün ve E. 1664 sayılı kararı, SUNGUR - BORAN, s. 288, No : 700.

(53) YTD. 17/IV/1936 gün ve E. 3176/K. 935 sayılı kararı, SUNGUR - BORAN, s. 287, No : 692.

(54) YTD. 7/XI/1950 gün ve 50-354/K. 4557 sayılı kararı, SAYMEN - ERMAN - ELBİR, 1951, C. I, s. 331; YTD. 9/IV/1954 gün ve E. 54-4807/K. 2911 sayılı kararı, SUNGUR - BORAN, s. 291, No : 715.

(55) «Çiftlik bir işletme yani malların istihsaline, şekillerinin değiştirilmesine ya da onların sevkiyatına hizmet edecek bir insan ve sermaye topluluğudur, JEAN PIEL - DESRUISSEAUX : «L'Organisation Scientifique du Travail», Larousse Agraire, 4. Basım, Paris 1952, s. 876.

gerekir ⁽⁵⁶⁾. Diğer taraftan, tarımsal faaliyetin yapıldığı toprak parçasına malik bulunulması da şart değildir. Bir arazi kiralanarak orada tarımsal bir işletme kurulması halinde de bir ticarî işletme söz konusu olabilir ⁽⁵⁷⁾.

Ortakçılık ya da yarıcılıktaki duruma gelince: Bir görüşe göre burada bir âdi şirket, başka bir görüşe göre ise bir hasılat kirası söz konusudur ⁽⁵⁸⁾. Biz de burada bir hasılat kirasının mevcut olduğu kanaatindeyiz. Bu bakımdan yarıcı ya da ortakçının işlettiği tarım işletmesinin ticarî bir işletme niteliğini taşıyıp taşımadığını tesbit bakımından TK. 13/1. maddesini uygulamak gerekir. Şayet bu şartlar tekemmül etmişse, hasılat kiracısı tacir durumundadır ⁽⁵⁹⁾.

Çiftçi olmayan toprak sahibine misal olarak, kira olarak yarıcıdan ya da ortakçıdan mahsul alan kimseler gösterilebilir.

Çiftçi ya da toprak sahibi, mahsullerini ister doğrudan doğruya ister bunların şekillerini ziraî sanatı dolayısıyla bir tezgâhta değiştirerek satsın (TK. 13/1) ⁽⁶⁰⁾, şartları mevcutsa, bir ticarî işlet-

(56) KARAYALÇIN'a göre, «ticarî işletme adı şirket halinde işletilemez» YAŞAR KARAYALÇIN: Ticaret Hukuku Dersleri, Şirketler Hukuku, A. Giriş-Şahıs Şirketleri, Ankara 1965, s. 119. Aksi düşünce için bkz. TURGUT KALPSÜZ: «Âdi Şirket», Hukuk Ansiklopedisi, C. I, Ankara 1962 s. 212.

(57) Bkz.: YTD. 28/V/1959 gün ve 59-1488/K. 1564 sayılı kararı, DOĞANAY, s. 103, No: 150.

(58) Gerek bu mefhumlar ve gerek söz konusu müesseselerin mahiyetleri için bkz. SUVLA, s. 217; NEUMARK, s. 226 vd.; ORHAN OĞUZ: Les Réformes agraires en Turquie, Tez, Paris 1950, s. 150 vd.; KEMAL FİKRET ARIK: Mukayeseli Toprak Reformu, II. Ankara 1961, s. 82 vd.; SUAT AKSOY: Tarımda Ortakçılık ve Kiracılık, Ankara 1965; HIFZI VELDET VELİDEDEOĞLU: Türk Medeni Hukuku, 3. Basım, İstanbul, 1963, s. 38-39; NECİP BİLGE: Borçlar Hukuku, Özel Borç Münasebetleri, Ankara 1962, s. 126, 161; EROL CANSAL: Türk Hukukunda Hasılat Kirası, Tez Ankara 1953, s. 52 vd.; FARUK ERDEM: «Tarımda Kiracılık ve Ortakçılık», Toprak Reformu Semineri, Ankara 1966, s. 127-135; SERDA KURTOĞLU: «Âdi Şirket ve Yarıcılık ve Tatbikatta Doğurduğu Güçlükler», Ankara Barosu Dergisi, 1958, S. 6, s. 339-342; G. PIROU: Cours d'économie politique, C. I, Paris 1947, s. 252-259.

(59) KARAYALÇIN: Ticarî İşletme, 126.

(60) Ayrıca bkz.: PIEL-DESRUSSAUX, s. 876; Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Mad.: 2/I.

me sahibi olarak kabul edilecektir. Dışarıdan temin edilen bazı ürünlerin de bu işlemde kullanılması söz konusu ise, o zaman bu türlü ürünlerin oranına bakmak gerekir. İşlem için gerekli olan ve asıl ürünlere nazaran talî derecede kalan ilâveler durumunda bir değişiklik yapmazlar ⁽⁶¹⁾. Başka bir ifade ile bu nevi kullanmalar tarım işletmelerine ticarî niteliği vermede yeterli değildir.

Bir tarım işletmesi, TK. 13/1. maddesindeki ifadeye göre, «işlerinin hacim ve ehemmiyeti ticarî muhasebeyi gerektirdiği ve ona ticarî veya sınaî bir müessese şekil ve mahiyetini verdiği takdirde» ticarî işletme olarak kabul edilecektir. Tarım işletmesinin fiilen ticarî muhasebe tutup tutmamasının önemi yoktur. Önemli olan «işlerin hacim ve ehemmiyetinin bir ticarî muhasebeyi gerektirip gerektirmediği ve ona ticarî veya sınaî bir müessese şekil ve mahiyetini verip vermediği» hususudur ⁽⁶²⁾. Bu husus icabında birlikliği ile tayin edilir ⁽⁶³⁾.

Tarım işletmesinin ticarî veya sınaî bir işletme şekil ve mahiyetinde olup olmadığının tesbitinde bazı ölçülerden yararlanılabilir. Meselâ devamlı satış yerlerinin bulunması, ticarî reklâm ve propagandadan istifade, işçi sayısı ve yardımcı kullanılması gibi bazı hususlar bu arada sayılabilir ⁽⁶⁴⁾.

Tarım işletmesi bir ticarî işletme mahiyetinde ise, o zaman bu işletmeyi «kısmen de olsa, kendi adına işleten» çiftçi tacir olacaktır (TK. 14/I).

(61) SEVİĞ, s. 283-284; Ayrıca bkz. incelememizin II/1. bölümü.

(62) HALİL ARSLANLI : Kara Ticaret Hukuku Dersleri, 3. Basım, İstanbul 1960, s. 20. Ayrıca bkz. BOZER, s. 19.

(63) KARAYALÇIN : Ticarî İşletme, s. 102.

(64) KARAYALÇIN : Ticarî İşletme, s. 102; BOZER, s. 19.